

JOSEPA CORTÉS *
VICENT PONS *

LA BIBLIOTECA JURÍDICA DE JAUME D'EIXARC (1479)

RESUMEN

La biblioteca del canónigo y doctor en decretos Jaume d'Eixarc constituye un modelo de colección de los textos jurídicos y teológicos más difundidos en el periodo bajomedieval y muestra la doble condición de eclesiástico y jurista del propietario. Formada exclusivamente por obras de liturgia, teología y, sobretudo, de Derecho Canónico y Civil, fue legada al monasterio de la Trinidad de València.

ABSTRACT

The Library of Jaume d'Eixarc, Canon and Doctor of Law, constitutes a model collection of the most widespread legal text in the Low Middle Ages. It reveals the double quality of its owner both as an ecclesiastic and a jurist. It is exclusively made up of liturgical, theological and, above all, Canon and Civil Law texts, and was bequeathed to the monastery of *La Trinidad* of València.

Al llarg del segle xv junt a les biblioteques reials i monàstiques i d'altres institucions es comencen a configurar algunes biblioteques privades, especialment en mans de professionals del dret, de la medicina o d'eclesiàstics, però també de mercaders i algun menestral.¹ La irrupció de la impremta a la segona meitat del segle i l'augment del nombre de lectors incrementarà notablement el

* Universitat de València

¹ Sobre biblioteques dels diferents estaments urbans cfr. BATLLE, C., "Las bibliotecas de los ciudadanos de Barcelona en el siglo xv", *Livre et lecture en Espagne et en France sous l'Ancien Régime* (París, 1981), pp. 15-35. S'han publicat també algunes biblioteques de juristes: ΜΠΥΛΑ Μ., "Pedro de Rajadell y su biblioteca jurídica", *Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos*, I (1948), pp. 65-104; MADURELL, J. M., "Micer Jaume Callís y su biblioteca jurídica", *Anuario de Historia del Derecho Español*, 33 (1963), pp. 545-556; FERRER, R., "La Biblioteca del Canónigo Maties Mercader (+1489)", *Estudis Castellonencs*, 4 (1987-88), pp. 441-469; MANDINGORRA, Mª L.- TRENCHS, J., "Juan Fernández de Porto y su biblioteca jurídica (1383)", *Saitabi*, XXXVIII (1988), pp. 63-87.

volum d'aquestes biblioteques. Testaments, inventaris *post mortem* i almonedes ens permeten conèixer el seu volum i destí posterior, així com la difussió del llibre, i amb ell la transmissió del saber i de les idees.²

1. MISSER JAUME D'EIXARC: NOTES BIOGRÀFIQUES

L'ordenació de la documentació de l'arxiu del monestir de la Trinitat de València ens ha permès conèixer el testament³ i l'inventari⁴ dels béns de Jaume d'Eixarc, canonge i doctor en decrets, possessor d'una biblioteca jurídica, que deixà al monestir per la seua relació amb sor Isabel de Villena. El canonge Eixarc pertanyia a una família⁵ que, des de primeries del segle xv ocupa diferents càrrecs al consell municipal per la seua condició de ciutadans.⁶ L'ascensió social de la família es consolidà així amb la participació en els centres de poder municipal, els beneficis obtinguts pel seu recolzament a la política del Magnànim i les fortes inversions en censals i arrendament de drets reials, que permetrien l'obtenció, per compra, dels senyorijs de Massarrojos, Rafelbunyol i El Puig.⁷

D'acord amb el seu rang els Eixarc fundaren i dotaren una capella dedicada a la Verge Maria en l'església de Sant Joan del Mercat, on tingueren diversos beneficis i es reservaren el dret de sepultura.⁸ És en aquesta mateixa parròquia on fixaren la seua residència i encara avui és conserva en la toponímia urbana de la ciutat un carrer dedicat a la seua memòria. De misser Jaume d'Eixarc sabem que prengué possessió d'una canongia a la Seu de València l'onze de febrer de 1458.⁹

² Josep Sanchis Sivera va publicar una sèrie d'articles que recullen diversos inventaris de biblioteques de l'època medieval i moderna: "Bibliología valenciana medieval", *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, V (1930), pp. 33-56; VI (1930), pp. 81-132; "Bibliología valenciana (siglos xv, xvi i xvii)", *A.C.C.V.*, IX (1931), pp. 89-122; X (1931), pp. 44-49, 89-119.

³ El testament autògraf va ser redactat a València el 22 d'octubre de 1478, deixat en comanda a sor Isabel de Villena, abadessa del monestir de la Trinitat, i publicat pel notari Antoni Barreda el 22 de febrer de 1479 (Arxiu del Monestir de la Trinitat de València (A.M.T.V.) Administració Jaume d'Eixarc).

⁴ L'inventari dels béns es dugué a terme els dies 24 i 25 de febrer de 1479 i va ser registrat pel notari Antoni Barreda (A.M.T.V. Pergamins, 186).

⁵ Llinatge originari d'Aragó, probablement de la població de Jarque, la notícia més antiga que en tenim és de 1329, any en què apareix documentat un Jaume Eixarc, canonge de Saragossa. Cfr. SERRA ESTELLÉS, J., *Acta Romanorum Pontificum usque ad a. 1604 edicta, quae in Archivo Regni valentini asservantur*. València, 1980. Tesi de llicenciatura inèdita.

⁶ En 1406 un membre de la família, Lluís d'Eixarc, apareix com a mercader, majordom de la Confraria de Sant Jaume i jurat de València (A.R.V. Protocol de Bernat de Falchs, 856). A més, alguns membres del llinatge assistiren a diferents corts: com a cavaller hi assistí Joan d'Eixarc en 1429-30, 1436-37 i 1444; i a les corts de 1469 acudí el noble Pere d'Eixarc, nebot del canonge Jaume d'Eixarc.

⁷ En 1488 Pere d'Eixarc comprà El Puig, amb la baixa jurisdicció, al monestir de Santa Clara de Xàtiva (A.R.V., Manaments i emparees, 1665, llibre tercer, mà 23, f. 1).

⁸ CARCEL ORTÍ, Mª M., *La diócesis de Valencia y sus beneficiados (1501-1538)*. València, 1980. Tesi doctoral inèdita.

⁹ A.C.V., Protocol de Jaume Monfort, 3.533, fasc. 3.

Anteriorment, en 1452, era ja vicari general i rector de l'església de Biar. En 1457 va ser rector de Torrent, mentre que en 1461 s'intitulava beneficiat de Sant Bartomeu de València. Del seu testament es desprén que a més ocupà la rectoria de l'església d'Albaida, a la qual va fer beneficiària de 40 lliures *per a obs de comprar hun missal mixte segons la diòcesi de València*; que va formar part de l'església col·legiata de Daroca de *hon so yo stat canonge*, a la qual deixà 50 lliures, i que durant un temps romangué en Artà, en lo regne de Mallorques, *hon yo so stat beneficiat*. Sembla que ocupà també l'ardiaconat d'Alzira.¹⁰ En 1477 era administrador del diner menut de la Seu.¹¹

Al seu testament s'intitula canonge i pabordre de la Seu de València, càrrecs que junt al de vicari general de la diòcesi mantingué fins la seua mort en 1479. En el moment de fer testament vivia a la parròquia de Sant Pere, en una casa davant del campanar de la Seu, composada, seguint la descripció de l'inventari, per l'estudi i el *retret* de l'estudi, on estaven disposats en cofres i prestatges la majoria del seus llibres; el *retret* dalt del menjador, on es descriuen diversos mobles i draps amb les armes d'Eixarc i Puig; el menjador, la cuina, la cambra de les dones, el pastador, el celler, l'estable i el celleret del blanc.

Havia estat com a doctor en decrets de la confiança d'Alfons de Borja (1429-1458), bisbe de València, que fou qui l'anomenà vicari general.¹² En 1457 com a oficial de Calixte III, junt a mossén Jaume Romeu, subrogat del governador, intervingué en el procés i sentència d'un avalot contra la moreria en Sogorb. En 1476 és condemnat per l'infant Ferran, amb altres eclesiàstics a l'exili. Aquest fet narrat al dietari d'Alfons el Magnànim se situa dins les friccions entre el poder eclesiàstic i l'autoritat reial. Tot i que no queden clars els mòbils concrets, la pena de bandeig del 27 de novembre no degué ser complida, almenys immediatament. Dos dies després apareix firmant en València una àpoca com a tutor de Manuel d'Eixarc per la pensió d'un censal. El mateix any, seguint el dietarista,

los officials del senyor cardenal, ço és, micer Exarch, lo cabiscol [Guillem de Vic], micer Valesquar e lo mestre Martí Hinego, tots quatre, foren al senyor infant dient com ells havien guardar los drets del senyor cardenal e los priviletgis de la Sglésia e volen lançar lo entredit, car los officials del senyor cardenal li porien llevar la missa, e ell los levaria lo pa e vi e altres coses...¹³

¹⁰ Viciàna, en la genealogia de la família Eixarc, dóna notícia d'un misser Jaume Eixarc, doctor en drets, canonge i ardiaca de l'església de Palencia. Probablement es tracte del nostre canonge i l'adscripció a Palencia siga un error. Cfr. VICIANA, M. de, *Crònica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia*. València, 1564, vol. II, pp. 124-125.

¹¹ A.C.V., Pergamins, núm. 3.400.

¹² Jaume d'Eixarc apareix com a marmessor del testament d'Isabel de Borja, mare de Roderic de Borja, (A.P.P.V., Ambrosi Alegret, 24 de febrer de 1466, sig. 1.125).

¹³ SANCHIS SIVERA, J. (ed), *Dietari del capellà d'Anfós el Magnànim*. València, 1932, pp. 199-200, 427 i 430.

Durant les llargues temporades que passà fora de València, deixà com a procurador el seu amic i també beneficiat Manuel Pastor, al qual instituí marmessor i usufructuari dels seus béns.

Tot i l'expressa prohibició que els furs fan de nomenar marmessor una dona, Jaume d'Eixarc feu marmessora del seu testament a «la reverent madona Ysabel de Villena, abadessa de la Sancta Trinitat fora los murs de València, encara que no fos abadessa, car en açó no contemple la dignitat sinó la sua industria e gran confiança». El compliment de les deixes pietoses quedava a càrrec de sor Isabel de Villena, mossén Manuel Pastor, els seus nebots Pere i Manuel d'Eixarc i el prevere Joan Carbó. A la mort de mossén Pastor l'herència recaigué íntegrament en el convent de la Trinitat. La quantitat de la dotació permeté a l'abadessa no sols construir la capella de la Pietat, on seria soterrat Jaume d'Eixarc, sinó també acabar una etapa important de les obres del monestir, i així ho relata l'autora del *Vita Christi* en un llibre de comptes del monestir:

En la capella de la Pietat, qui és al mig de la església nostra, jau soterrat lo reverent micer Jaume de Exarch, canonge e pabordre de la Seu de València e vicari general del reverendíssim senyor cardenal e bisbe de València, en la qual capella nengun altre no deu ésser aquí soterrat (sinó mossén Pastor), ans se deu conservar en la manera que huy està per la gran obligació que lo monestir té al dit micer Exarch, lo qual en vida e en la sua mort a mostrat amar molt aquesta casa e tenir-la en singular devoció.

En vida sua treballà molt ab gran affecció per aumentar aquesta casa, axí en lo espiritual com en lo corporal, car per causa sua avem agudes moltes gràcies espirituals e perdons e indulgències, entre les altres és la indulgència de la Vera Creu,¹⁴ qui és la terça part dels peccats a pena y a culpa. Puga la caritat que de la dita indulgència a tots anys trenta o quaranta lliures ho més a vegades. (...) lo qual morí l'any MCCCCLXXVIII a denou de febrer, divendres a doze hores, e fon soterrat lo disabte (...).¹⁵

Des del 8 de maig de 1475, data en que Jaume d'Eixarc escriu a sor Isabel de Villena encomanant-li els seus béns fins a la seua mort aquesta administrà els seus béns.¹⁶ La biblioteca no apareix nomenada expressament al testament, però

¹⁴ Aquesta indulgència va ser concedida per Sixt IV l'1 de maig de 1475. (A.C.V., Pergamins, núm. 4.415).

¹⁵ A.M.T.V., 1447-1584. Llibre de censos, censals i rendes, 3, f. 58r.

¹⁶ Misser Jaume d'Eixarc així li ho havia ordenat en la carta:

«Madona molt reverent: Yo us achoman la mia ànima, pregant-vos que vós vullau per amor de Déus siau mant de glòria hi que per mi hagiiau temps de pregar, que vós vos vullau guardar de no abreugar la vostra vida, car tant com vós viurau la mia ànima serà ajudada de les mies faites que he fet en aquest món.

Yo, madona, enchara que moltes voltes a bocha vos agia dit que yo só content que de tot lo que vós tindreu a la fi de ma vida aja per la vostra tot vostre hi que en fasau lo que us plascia ni que dengú no us puxa res demanar ni entendre en denguna execució ni cartell, per com yo no goja a dengú tengut sinó a Déus hi a vós» (A.M.T.V., 1447-1584. Llibre de censals ... *cit.*, carta autogràfa cosida al f. 54r).

suposem que degué anar a mans del prevere Manuel Pastor, com a usufructuari de l'herència, i posteriorment recauria en el monestir de la Trinitat. Desgraciadament, actualment al monestir no es conserva cap dels llibres llegats per Eixarc.

2. EL CONTINGUT DE LA BIBLIOTECA DE JAUME D'EIXARC

Els inventaris de béns, i especialment els de biblioteques, presenten, com a font per a l'estudi de la circulació del llibre, limitacions i llacunes, encara que en ocasions apareixen rics en detalls, amb descripcions precises tant de l'objecte manufacturat que és el volum, com del seu contingut. I així podem constatar els textos presents a la biblioteca, però també les significatives absències.

Els llibres d'Eixarc, no són llibres de luxe, són més bé llibres d'estudi, de consulta, amb poques concessions a la frivolitat literària i a l'esplai. És una col·lecció que mostra la doble condició del seu propietari d'eclesiàstic i jurista, on trobem exclusivament obres de litúrgia, teologia i, sobretot, de dret canònic i civil,¹⁷ però hi manquen els textos dels clàssics llatins, tan apreciats en l'època, i els dels humanistes. Hi figuren els reculls de dret i els comentaris dels autors més reconeguts en la baixa edat mitjana: Henricus de Secusio, Guido de Baysio, Guillelmus Durantis, Innocenci IV etc., així com els autors més populars a les biblioteques eclesiàstiques: sant Agustí i sant Gregori, les *morals* del qual eren considerades com un clàssic. També les Sentències de Pere Llombart i les obres dels grans escolàstics seran títols obligatoris, així com les obres de sant Tomàs i les del franciscà Nicolau de Lira. El Decret, col·lecció canònica per excel·lència, es convertí en autèntic manual de dret eclesiàstic, i per tant obra permanent en les biblioteques dels canonistes. A més Eixarc era posseïdor d'un volum amb obres del franciscà Pedro Gallego, primer bisbe de Cartagena, autor poc conegut i del qual sols hem trobat un llibre en la biblioteca del papa Lluna, el *De scientia domestica*, i del qual es coneix, a més, un tractat d'astronomia, un comentari sobre Aristòtil i una traducció d'Averrois.¹⁸

Dels 63 volums que integren la biblioteca d'Eixarc, sols 16 obres s'aparten del gènere jurídic. La majoria dels llibres es poden classificar, com hem dit, en dos grans grups: Dret Canònic i Dret Civil; sobre la legislació autoctòna, únicament les *Constitucions de Tarragona*, i sorprenentment cap recopilació de *furs* o *privilegis*.

Però el conjunt d'obres de dret canònic és el més voluminós, i no podia ser d'altra manera en una biblioteca pertanyent a un doctor en decrets. Les fonts del dret canònic hi són totes presents, a més de les glosses i comentaris elaborats al llarg dels segles XIII i XIV, i encara algun de la primera meitat del XV.¹⁹

¹⁷ Dels 63 volums que componen la biblioteca un 14 % són de dret civil, un 25 % de teologia, religió i litúrgia i un 52 % de dret canònic.

¹⁸ Vide nota 75.

¹⁹ El número que apareix a continuació de les obres o autors indica el número d'ordre que ocupa en l'inventari.

Corpus iuris canonicis:

- Decret de Gracià, 14.
- Decretals de Gregori IX, 17, 43.
- Constitucions de Clement V (Clementines), 18.
- Sisè de les Decretals de Bonifaci VIII, 9.
- Extravagants de Joan XXII, 52.

Comentaristes del Dret Canònic:

- Sobre les Decretals:
 - Antonio de Butrio, 2, 3, 4, 5, 6, 28.
 - Inocenci IV, 10.
 - Iohannes Lopus de Catilioneus, 11.
 - Dominicus de Sancto Gemeniano, 7, 8.
 - Gaspar de Calderinis, 21.
 - Nicolaus de Tedeschis, 13, 58.
 - Henricus de Secusio, 34.
 - Andreas de Barbacia, 38.
 - Recolectes,²⁰ 44.
- Sobre les Clementines:
 - Franciscus Zabarella, 9.
 - Johannes de Imola, 60.
- Sobre el Sisè de les Decretals:
 - Guido de Baysio, 39.
 - Petrus de Ancarano, 62.
- Repeticions:²¹ 45, 46, 52, 55.
- Acció jurídica i processal: 29, 31, 61.

Dret Català:

- Constitucions de Tarragona, 35.

Del Dret Civil, el segon grup de textos que figuren en la biblioteca, es resenyen totes les col·leccions de la compilació justiniana, tal i com les difongué l'escola de Bolònia, però tenen poca presència els comentaristes:

Corpus iuris civilis:

- Codex, 16, 37.

²⁰ L'inventari no indica l'autor.

²¹ Les *repetitions* eren un gènere literari i un sistema d'ensenyament del Dret a les universitats. Únicament apareix identificat com autor d'un volum de repeticions Marianus de Socinus.

Digestum Vetus, 41.
 Digestum Inforciatum, 15.
 Digestum Novum, 22.
 Volumen, 59.

Comentaristes del Dret Civil:

Bartholus de Saxoferrato, 12.
 Oldradus de Ponte de Laude, 54.

El tercer grup de llibres els podríem agrupar sota l'epígraf de textos de teologia, religió i litúrgia, entre els quals cal destacar les obres clàssiques de sant Agustí, i les de sant Tomàs i sant Gregori. Però també comptava Eixarc amb obres més modernes, com *Lo Crestià* i la *Vida de Jesucrist* del franciscà Eiximenis i el *De Monti contemplationis* de Joan Gerson:

Teologia, religió i litúrgia:

Bíblia, 23.
 Missal segons el bisbat de València, 32.
 Sant Agustí, 53.
 Petrus Lombardus, 30.
 Sant Gregori, 40.
 Sant Tomás, 49.
 Alexander de Hales, 57.
 Antoninus Florentinus, 1.
 Iohannes Gerson, 50.
 Nicolaus de Lyra, 33.
 Guillelmus Durantis, 24.
 Francisc Eximenis, 20, 25, 26.
 Landolphus de Saxonia, 27, 48.
 Sufragium monacorum, 36.

3. LA DESCRIPCIÓ DELS VOLUMS

La biblioteca privada del canonge Eixarc està composta majoritàriament, uns anys després de la introducció de la impremta a València, per llibres manuscrits; dels 63 volums que constitueixen la biblioteca únicament 8 porten indicació de ser llibres impremtats,²² el que fa un percentatge del 12'6%.²³ La matèria

²² De tota manera aquestes indicacions són molt imprecises i en ocasions no queda clar si es tracta d'un llibre d'impremta o si únicament porta unes cobertes impreses.

²³ La biblioteca del canonge Macià Mercader, inventariada deu anys més tard, en 1489, ja estava integrada pràcticament en la seua totalitat per llibres impresos: el 80 %. Cfr. FERRER, R., *op. cit.*

emprada en la confecció dels volums és en un 62% el paper i la resta (36'5%) en pergami. Sols en un cas no indica la matèria.

Un dels elements que mostren més clarament el valor simbòlic que el posseïdor dona als seus llibres és l'enquadernació; però aquesta té en primer lloc una finalitat funcional, la protecció i consultabilitat del llibre, i únicament quan la consulta o la lectura és secundària l'enquadernació es farà més rica i el llibre es convertirà en un objecte de luxe confeccionat seguint els gustos estètics del moment. La característica de les enquadracions dels llibres de Jaume d'Eixarc és la simplicitat, posts de fusta recobertes d'aluda tenyida, 50 (80%), pergami, 5 (8%) o les més modestes fetes amb posts de fusta o amb papers engrutats, sense cap tipus de decoració; sols en dos llibres es fa constar que han estat decorats per la tècnica d'aplicació de ferros calents, *foguejats*, i cinc més amb platoms, claus i gafets metàlics. Els colors dels tints utilitzats en les pells semblen tenir una finalitat utilitària, per a reconèixer les obres que formen la biblioteca, i així, malgrat la varietat colorística de les enquadracions, els volums pertanyents a una mateixa col·lecció apareixen relligats tots del mateix color.²⁴

La referència constant a l'enquadernació *a la ytaliana* (31%) deu fer al·lusió a l'anomenat tipus monàstic o florentí, molt comú a l'època, en la qual les posts de fusta sols eren recobertes en part per la pell: el llom i un quart dels plans.²⁵

També cal tenir en consideració el format dels llibres; la majoria són llibres «gruixuts», difícils de manejar, format propi del llibre d'estudi i de reflexió sobre la taula, amb marges generosos per a les aportacions del lector; per contra, d'exemplars de format reduït, portàtil, el que avui denominem llibre de butxaca, sols trobem a la biblioteca d'Eixarc l'*Abreviatio* de la *Summa Theologica* de sant Tomàs, probablement el text a què amb major assiduitat acuda el canonge Eixarc.²⁶

4. L'INVENTARI DE LA BIBLIOTECA I LA IDENTIFICACIÓ DE LES OBRES²⁷

Com ja hem indicat en la biblioteca de Jaume d'Eixarc predominen els textos jurídics, especialment les fonts del dret canònic, i les glosses i interpretacions

²⁴ Vint-i-sis volums han estat enquadrats en vermell, dotze en vert, cinc en blanc, quatre en groc, quatre en negre i tres en blau. A més, en l'inventari es descriuen cinc volums relligats en pergami, tres amb posts de fusta i un desenquadrat.

²⁵ Cfr. PETRUCCI NARDELLI, F., *La legatura italiana. Storia, descrizione, technique (XV-XIX secoli)*. Roma, N.I.S., 1989, p. 19.

²⁶ Els formats i el nombre d'exemplars indicats en l'inventari són: en full major, 30; en full (foli), 13; en full xic, 9; en full comú, 6; de quatre cartes, 4; i de vuit cartes, 1.

²⁷ Per a la identificació dels autors i les obres de la biblioteca del canonge Eixarc hem utilitzat la següent bibliografia: BAYERRI BERTOMEU, E., *Los códices medievales de la Catedral de Tortosa*. Barcelona, 1962. BRESC, H., *Livre et société en Sicilie (1299-1499)*. Palermo, Centro di Studi Filologici e Linguistici Siciliani, 1971. *Catálogo general de incunables en bibliotecas españolas*. 2 vols. Madrid, Ministerio de Cultura, 1989-1990. GARCÍA, A.; CANTELAR, F.; NIETO, M., *Catálogo de los manuscritos e incunables de la Catedral de Córdoba*. Salamanca, Universidad Pontificia, 1976. GARCÍA, A.; GONZÁLEZ, R., *Catálogo de los manuscritos jurídicos medievales de la Catedral de Toledo*. Roma-Madrid,

d'aquestes col·leccions. Per a una millor evaluació del seu contingut, hem procedit a indicar, en nota, en cada una de les descripcions dels llibres de l'inventari, la identificació de l'obra i de l'autor, que no sempre apareix en el text expressada d'una manera clara.

1479, febrer 24-25. València.

Inventari dels béns de Jaume d'Exarch, canonge de la seu de València, fet a instància de Pere i Manuel d'Exarch i Manuel Pastor, prevere i beneficiat de la Seu, com a marmessors del testament.

A.M.T.V., pergamins 186.

... en lo estudi de la qual casa, qui és en la entrada de la dita casa, confessam en los dits noms haver atrobats los béns següents:

- [1] *Primo*, hun libre de forma de full, d'empremta, ab cubertes de posts e aluda vermella a la forma ytaliana, intitulat *Secunda Pars Summe Antonine*.²⁸
- [2] *Item*, hun altre libre de forma de full major, en paper scrit, ab cubertes de fust e aluda vert cubert a la ytaliana, intitulat *Butrio Super prima parte primi libri Decretalium*.²⁹
- [3] *Item*, altre libre de la propdita forma, en paper scrit, ab semblants cubertes e aluda, intitulat *Butrio Super secunda parte primi libri Decretalium*.³⁰
- [4] *Item*, hun altre libre semblant al propdit, en paper scrit, ab semblants cubertes e aluda, intitulat *Butrio Super Secunda parte secundi libri Decretalium*.³¹
- [5] *Item*, altre libre semblant al propdit, de forma de full magor, ab semblants cubertes e aluda, intitulat *Butrio Super secunda parte secundi libri Decretalium*.³²
- [6] *Item*, hun altre libre de forma de full major, ab semblants cubertes e aluda, intitulat *Butrio Super quinto Decretalium*.³³

C.S.I.C., 1970. MASIN, A.C., *Incunabula Typographica. Catalog of Fifteenth-Century Books Held by the Memorial Library of the University of Notre Dame*. Indiana, University of Notre Dame Press, 1979. OLMOS, E., *Catálogo descriptivo de los incunables de la Catedral de Valencia*. València, 1951. OLMOS, E., *Catálogo descriptivo de los códices de la Catedral de Valencia*. València, C.S.I.C., 1953. PALANCA, A.; GÓMEZ, Mª P., *Catálogo de los incunables de la Biblioteca Universitaria de Valencia*. València, Universitat de València, 1981. PELLEGRIN, E., "La Bibliothéque du College de Fortet au xvè siècle", *Bibliothèques retrouvées. Manuscrits, Bibliothèques et Bibliophiles du Moyen Age et de la Renaissance* (Paris, C.N.R.S., 1988), pp. 77-104. *Repertorio de Historia de las Ciencias Eclesiásticas en España*. 7 vols. Salamanca, 1967-1979. RHODES, D. E., *Catalogue of books printed in Spain and spanish books printed elsewhere in Europe before 1601, now in the British Library*. Londres, The British Library, 1989. RUIZ, J.; MOSQUERA, J. A.; SEVILLANO, J., *Biblioteca de la Iglesia Catedral de Tarazona. Catálogo de libros manuscritos, incunables y de música*. Zaragoza, Institución Fernando el Católico, 1984. THORNDIKE, L.; KIBRE, P., *A Catalogue of incipits of mediaeval scientific writings in latin*. Cambridge, Massachusetts, The Mediaeval Academy of America, 1963. WATSON, A. G., *Catalogue of dated and datable manuscripts c. 435-1600 in Oxford Libraries*. 2 vols. Oxford, Clarendon Press, 1984.

²⁸ Pot tractar-se d'una d'aquestes edicions anteriors a la data de l'inventari: ANTONINUS FLORENTINUS, *Summa Theologica, Pars Secunda*. Venetiis, Franciscus [Renner] de Hailbrun et Nicholaus de Francfordia, 1474 o Venetiis, Iohannes de Colonia et Iohannes Manthen, 1477.

²⁹ ANTONIUS DE BUTRIO, *Lectura super I Decretalium*. Primera part.

³⁰ ANTONIUS DE BUTRIO, *Lectura super I Decretalium*. Segona part.

³¹ ANTONIUS DE BUTRIO, *Lectura super II Decretalium*. Segona part.

³² ANTONIUS DE BUTRIO, *Lectura super II Decretalium*. Primera part.

³³ ANTONIUS DE BUTRIO, *Lectura super V Decretalium*.

- [7] *Item*, hun altre libre de forma de full major, ab semblants cubertes, en paper scrit, e aluda vermella a la ytaliana, intitulat *Dominicus de Sancto Gemeniano Super prima parte sexti Decretalium*.³⁴
- [8] *Item*, altre libre de forma de full major, semblant al propdit, e ab semblants cubertes e aluda, intitulat *Secunda pars Dominici de Santo Gemeniano super sexto*.³⁵
- [9] *Item*, hun altre libre de forma de full major, en paper scrit, ab semblants cubertes e aluda, en la fi del qual és scrit: «*Explicit lectura eximi doctoris domini Francisci Çabarellis de Padua, cardinalis florentini, Super Clementinis*». ³⁶
- [10] *Item*, hun altre libre en pregamí scrit, en forma de full, ab cubertes de fusta e aluda negra esquixada, intitulat *Lo Ignocent*.³⁷
- [11] *Item*, hun altre libre de forma de full, scrit en paper, ab cubertes de fust e aluda verda, en lo principi del qual és intitulat *Allegatione Lapi*³⁸ e en lo mig les *Addicions de Baldo Super Decreto*.³⁹
- [12] *Item*, hun altre libre en forma de full major, en paper scrit, ab cubertes de fust e aluda blava, en la fi del qual és intitulat: «*Explicit lectura excellentissimi professoris et legum doctoris domini Bartolis de Saxoferrato, civis Perusi*». ⁴⁰
- [13] *Item*, hun altre libre de forma de full major, scrit en paper, ab cubertes de fust e aluda vermella a la ytaliana, intitulat *Abbat Sobre lo quart de les Decretals*.⁴¹
- [14] *Item*, hun altre libre de forma de full, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda vermella, intitulat *lo Decret*.⁴²
- [15] *Item*, hun altre libre de forma de full, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda negra, intitulat *la Inforcada*.⁴³
- [16] *Item*, hun altre libre de forma de full, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda groga, intitulat *lo Codi*.⁴⁴
- [17] *Item*, hun altre libre de forma de full, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda vert, intitulat *los Decretals*.⁴⁵
- [18] *Item*, hun altre libre de forma de full major, en pregamí scrit, ab cubertes de fust, intitulat *Clementines*.⁴⁶
- [19] *Item*, hun altre libre de forma full, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e cubertes vermelles, intitulat *lo Sisè*.⁴⁷
- [20] *Item*, hun altre libre de forma de full, scrit en paper, ab cubertes de fust e aluda negra ab platons, intitulat *lo Primer del Cristià*.⁴⁸

³⁴ DOMINICUS DE SANCTO GEMINIANO, *Commentarius in Sextum*. Primera part.

³⁵ DOMINICUS DE SANCTO GEMINIANO, *Commentarius in Sextum*. Segona part.

³⁶ FRANCISCUS ZABARELLA, *In Clementinam*.

³⁷ INNOCENTIUS IV, *Apparatus in V libros Decretalium*.

³⁸ IOHANNES LAPUS CASTILIONEUS, *Allegationes iuris*.

³⁹ BALDUS DE UBALDIS, *Additiones super Decretalium*.

⁴⁰ BARTHOLUS DE SAXOFERRATO, *Lectura*.

⁴¹ NICOLAUS DE TEDESCHIS [anomenat *Abbas Siculus*], *Lectura super Decretales*. Quart llibre.

⁴² GRATIANUS, *Concordantia discordantium canonum sive Decretum*.

⁴³ IUSTINIANUS, *Digestum Infortiatum*. Llibres XXIV, 2 al XXXVIII del *Digestum*.

⁴⁴ IUSTINIANUS, *Codex*.

⁴⁵ GREGORIUS IX, *Decretales*.

⁴⁶ CLEMENS V, *Constitutiones*, anomenades *Clementinae*.

⁴⁷ BONIFACIUS VIII, *Liber sextus Decretalium*.

⁴⁸ FRANCESC EIXIMENIS, *Lo Crestià*. Primer Llibre.

- [21] *Item*, hun altre libre de forma de full, scrit en paper, ab cubertes engrutades e aluda blanqua empremtada, intitulat *los Consells de Gaspari*.⁴⁹
- [22] *Item*, hun altre libre de forma de full major, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda vermella, intitulat *la Digesta Nova*.⁵⁰
- [23] *Item*, hun altre libre de forma de full, scrit en pregamí, ab cubertes vermelles foguejades ab quatre guafets, intitulat *la Blibia*.
- [24] *Item*, hun altre libre de forma de full, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda vermella squinsada, intitulat *Racional*.⁵¹
- [25] *Item*, hun libre de forma de full xich, scrit en paper, ab cubertes de fust e aluda blanqua, intitulat *Prima pars Vita Cristi de mestre Francesch Eximènez*.⁵²
- [26] *Item*, hun altre libre semblant al propdit, scrit en paper, ab cubertes de fust e aluda blanqua, intitulat *la Segona pars Vita Cristi de mestre Francesch*.⁵³
- [27] *Item*, hun altre libre de forma de full xich, scrit en paper, ab cubertes de fust e aluda vermella a la ytaliana, intitulat *Secunda et Tertia pars Vita Cristi secundum Cartosiensis*.⁵⁴
- [28] *Item*, hun altre libre de forma de full major, scrit en paper, ab cubertes de fust e aluda vert a la ytaliana, intitulat *Butrio Suppra Tertio Decretalium*.⁵⁵
- [29] *Item*, hun altre libre de forma de full major, scrit en paper, ab cubertes de fust e aluda vermella, intitulat *Espiqua super Especulo prima parte Baldi*.⁵⁶
- [30] *Item*, hun altre libre de forma de full xich, d'empremta, ab cubertes de fust e aluda vermella, intitulat *lo Quart de les Sentències*.⁵⁷
- [31] *Item*, hun altre libre de forma de full xich, scrit en paper, ab cubertes empremtades e aluda vermella, intitulat *les Dicissions de Rota*.⁵⁸
- [32] *Item*, hun altre libre de forma de full major, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda vermella foguegades, appel·lat *Missal mixte segons lo bisbat de València*.⁵⁹
- [33] *Item*, hun altre libre de forma de full xich, d'empremta, en paper scrit, ab cubertes de fust e aluda vermella a la ytaliana, intitulat *Nicholau de Lira sobre lo Saltiri*.⁶⁰

⁴⁹ GASPARD DE CALDERINIS, *Consilia*.

⁵⁰ IUSTINIANUS, *Digestum Novum*. Llibres XXXIX, al L del *Digestum*.

⁵¹ GUILLELMUS DURANTIS [anomenat *Speculator*], *Rationale divinatorum officiorum*.

⁵² FRANCESC EIXIMENIS, *Vida de Jesucrist*. Primera part.

⁵³ FRANCESC EIXIMENIS, *Vida de Jesucrist*. Segona part.

⁵⁴ LANDOLPHUS DE SAXONIA [anomenat el Cartoixà], *Vita domini Iesuchristi ex quattuor evangeliiis alisque scriptoribus orthodoxis concinnata*.

⁵⁵ ANTONIUS DE BUTRIO, *Lectura super III Decretalium*.

⁵⁶ *Spica super Speculo*. Es podria identificar amb un comentari sobre l'obra de Baldus *Additiones ad Speculum Guillelmi Durantis*.

⁵⁷ Pot tractar-se del *Libri quattuor sententiarum* de PETRUS LOMBARDUS, conegut com a *Magister sententiarum*, publicat per primera vegada a Nuremberg en 1474 i després a Venècia el 1477 per Vindelinus de Spira, amb el títol de *Liber Sententiarum*. Però també es pot tractar d'algun dels nombrosos comentaris, lectures, qüestions i altres escrits fets posteriorment sobre aquesta obra pels escolàstics. Són habituals als inventaris de manuscrits de la segona meitat del segle xv els de Iohannes Duns Scotus, Guillelmus de Vorrillong, Robertus Holkot, Richardus de Mediavilla, Thomas de Argentina, Guillelmus Durando de Santo Porciano, Thomas de Aquinas, Alexander de Hales, Guillelmus de Ockam, Dionisius de Rickel etc.

⁵⁸ Hi han dos edicions anteriors a 1479: *Decisiones Rotae Romanae*. [Romae], Udalricus Gallus, [1470] i Romae, in domo Anthonii et Raphaelis de Vulterris, 1474.

⁵⁹ *Missale iuxta ritum almae ecclesiae valentinae*.

⁶⁰ NICOLAUS DE LIRA, *postilla super Psalterium*. Basileae, Michael Wenssler, [1474] i l'edició amb addicions de Paulus Burgensis, feta a Mantua per Paulus de Butzbach el 1477.

- [34] *Item*, hun altre libre de forma de full major, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda groga a la ytaliana, en lo principi intitulat «*Summa Domini archiepiscopi Embremensis composita Super titulis Decretalium*». ⁶¹
- [35] *Item*, hun altre libre de forma de full major, scrit en paper, ab cubertes de fust e aluda vert, en lo principi intitulat les *Constitucions de Tarragona*. ⁶²
- [36] *Item*, hun altre libre de forma de full xich, scrit en pregamí, ab cubertes de fust, intitulat *Sufragium monacorum*. ⁶³
- [37] *Item*, hun altre libre de forma de full, scrit en paper, ab cubertes de fust e aluda groga, intitulat en la fi de aquell «*Explicit liber primus codicis*». ⁶⁴
- [38] *Item*, hun altre libre de forma de full major, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda blava a la ytaliana, intitulat *Andreas de Barbancis Super Decretalibus*. ⁶⁵
- [39] *Item*, hun libre de forma de full major, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda vert, intitulat *Guido de Baycio sobre lo Sisè*. ⁶⁶
- [40] *Item*, hun libre de forma de full major, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda vermella ab sos claus, intitulat *los Morals de sent Gregori*. ⁶⁷
- [41] *Item*, hun libre de la dita forma de full major, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda vermella a la ytaliana, intitulat *la Digesta Vella*. ⁶⁸
- [42] *Item*, hun altre libre de forma de full major, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda vermella a la ytaliana, intitulat *Guido de Baysio Super Decreto*. ⁶⁹
- [43] *Item*, hun altre libre de forma de full major, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda blanca ab sos claus, intitulat *les Decretals*. ⁷⁰
- [44] *Item*, hun altre libre de forma de full menor, ab cubertes de fust e aluda vermella, intitulat *De Recollectes super Rubrica «De iudicii» libri secundi Decretalium*.
- [45] *Item*, hun altre libre de la propdita forma, scrit en paper, ab cubertes de fust, hon hi ha diverses *Repiticions del Mariano*. ⁷¹
- [46] *Item*, hun altre de forma de full comú, scrit en paper, ab cubertes de fust e aluda groga, hon hi ha diverses *Repiticions de Dret Canònic*.
- [47] *Item*, hun altre libre de forma de full comú, scrit en paper, ab cubertes de pregamí, intitulat *Reportoris e altres tractats*.
- [48] *Item*, hun altre libre de forma de full comú, scrit en paper, ab cubertes engrutades vermelles, intitulat *lo Cartoixà De Passione*. ⁷²
- [49] *Item*, hun libre de huyt cartes lo full, scrit en paper, ab cubertes de fust e aluda vermella, empremtada, intitulat *Abreviatio de Secunda Secunde beati Thome de Aquino*. ⁷³

⁶¹ HENRICUS DE SECUSIO [anomenat *Hostiensis*], *Summa super titulis Decretalium*, coneguda també com *Summa Aurea*.

⁶² Constitucions de Tarragona de 1329.

⁶³ A la biblioteca del Col·legi de Fortet de París apareix inventariat un manuscrit amb el mateix títol. Cfr. PELLEGRÍN, *op. cit.*, p. 93.

⁶⁴ IUSTINIANUS, *Codex*. Llibre primer.

⁶⁵ ANDREAS DE BARBACIA, *Lectura in Decretales*.

⁶⁶ GUIDO DE BAYSIO, *In sextum Decretalium commentaria*.

⁶⁷ GREGORIUS I papa, *Moralia in Iob*.

⁶⁸ IUSTINIANUS, *Digestum Vetus*. Llibres I a XXIV, 1 del *Digestum*.

⁶⁹ GUIDO DE BAYSIO, *Apparatus ad Decretum sive Rosarium*.

⁷⁰ GREGORIUS IX, *Decretales*.

⁷¹ MARIANUS SOCINUS, *Repetitiones*.

⁷² LANDOLPHUS DE SAXONIA [anomenat el Cartoixà].

⁷³ THOMAS AQUINAS, *Summa Theologica. Secunda partis, pars secunde*. D'aquesta obra es coneixen moltes edicions anteriors a la confecció de l'inventari d'Eixarc: Argentinae, 1463. Maguntiae,

- [50] *Item*, hun altre libre de quatre cartes lo full, scrit en paper, ab cubertes de pregamí, intitulat *Opusculum de Monte Contemplationis magistri Iohannis Zerçon*.⁷⁴
- [51] *Item*, hun altre libre de forma de quatre cartes lo full, scrit en paper, ab cubertes de fust e cuyro negre, intitulat *De Diverses obres fetes per fratre Pere, bisbe de Cartagenia*.⁷⁵
- [52] *Item*, hun altre libre de forma de full comú, scrit en paper, ab cubertes de fust e aluda blanqua, intitulat *De Diverses Extravagants*⁷⁶ e *Repiticions de Canones*.
- [53] *Item*, hun altre libre de quatre cartes lo full, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda vermella e ab claus, intitulat *Liber Agustini Confessionum* e altres obretes de sent Augustí.⁷⁷
- [54] *Item*, hun altre libre de forma de full comú, scrit en paper, ab cubertes engrutades e cuyro blau, intitulat *Consells e Allegacions de Oldrach*.⁷⁸
- [55] *Item*, hun altre libre de forma de full comú, scrit en paper e cubertes de pregamí, intitulat *Repiticions de Dret Canònich*.
- [56] *Item*, hun altre libre de forma de full major, scrit en pregamí, ab cubertes de pregamí, intitulat *lo Brexensis Super casibus Decretalium*.⁷⁹
- [57] *Item*, hun libre de quatre cartes lo full, scrit en paper, ab cubertes de pregamí, intitulat *Alexandre d' Ales*.⁸⁰
- [58] *Item*, hun libre d'empreptes en forma de full magor, desquarnat, intitulat *Consells e Allegacions de Nicholau de Sicília, nomenat Abbat*.⁸¹
- [59] *Item*, hun altre libre de forma de full major, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda vermella intitulat *lo Volum*.⁸²

Petrus Schoeffer, 1467. Romae, Udalricus Gallus et Simon Nicolai, 1474. Argentinae, Henricus Ariminensis, [1474]. Venetiis, Franciscus [Renner] de Hailbrun et Nicolaus de Franckfordia, 1475. Argentinae, Georgius Reyser, 1474-1477. Venetiis, [Leonardus Wild], 1479.

⁷⁴ IOHANNES GERSON, *De monti contemplationis*.

⁷⁵ Es pot tractar de la *Summa de astronomia, De scientia domestica*, del *Epitome Aristoteles de animalibus* i de la traducció de l'obra d'Averrois *De partibus animalium* del franciscà Pedro Gallego, primer bisbe de Cartagena (1250-1267). Cfr. PELZER, A., "Un traducteur inconnu: Pierre Gallego, franciscain et premier évêque de Carthagène (1250-1267)", *Miscellanea Francesco Ehrle. Scritti di Storia e Paleografia*, I (Città del Vaticano, 1924), pp. 407-56; MELANI, G., "Un frammento inedito della Summa Astronomica del vescovo francescano Pietro Gallego", *Studi Francescani*, 25 (1943), pp. 79-89; MAIER, A., "Die Bibliotheca Minor Benedikts XIII (Petrus de Luna)", *Archivum Historiae Pontificae*, 3 (1965), pp. 139-192; THORNDIKE, *op. cit.* cc. 516, 519 i 1.302; VÁZQUEZ, I., "Repertorio de franciscanos españoles graduados en teología durante la Edad Media", *Repertorio de Historia de las Ciencias Eclesiásticas en España*, vol. 3 (Salamanca, 1971), pp. 236-320 i CASTRO, M. de, *Manuscritos franciscanos de la Biblioteca Nacional de Madrid*, València, 1973, pp. 392-393.

⁷⁶ *Extravagantes*. Podríem identificar-les amb les extravagants de dret civil però el fet de que acompanyen unes repeticions de cànons ens fa pensar que es tracta de les *Extravagantes* de Joan XXII, promulgades el 1325.

⁷⁷ AUGUSTINUS, *Confessiones*.

⁷⁸ OLDRADUS DE PONTE DE LAUDE, *Quaestiones, Allegationes et Consilia*.

⁷⁹ BARTHOLOMAEUS BRIXENSIS, *Casus Decretorum*.

⁸⁰ ALEXANDER DE HALES, probablement es tracta de la seua obra més difossa *Summa universae theologiae sive Quaestiones super quattuor libros sententiarum*.

⁸¹ NICOLAUS DE TEDESCHIS [anomenat *Abbas Siculus*], *Consilia seu Allegationes*.

⁸² IUSTINIANUS, *Volumen*. El *Volumen* està compostat pels *Tres libri Codicis*: les *Institutiones*, les *Novellae* i els *Libri feudorum*, així com per les Constitucions Imperials anomenades *Extravagantes* i el text de la pau de Costança.

- [60] *Item*, hun altre libre de forma de full major, d'empremta, ab cubertes de fust e aluda vermella a la ytaliana, intitulat *Joan d'Imola Sobre les Clementines*.⁸³
- [61] *Item*, hun altre libre de forma de full major, scrit en pregamí, ab cubertes de fust e aluda vert, intitulat *lo Speculador*.⁸⁴
- [62] *Item*, hun altre libre de forma de full major, scrit en paper, ab cubertes de fust e aluda vert, intitulat *Anquarra Sobre lo Sisé*.⁸⁵
- [63] *Item*, hun altre libre de forma de full major, escrit en paper, ab cubertes de fust e aluda vermella a la ytaliana, intitulat *Questions de Tractats*.

⁸³ IOHANNES DE IMOLA, *Lectura in Clementinas*. Es coneixen dues edicions amb el títol de *In Clementinas opus*: Romae, Iohannes Gensberg, 1474 i Venetiis, Iacobus Rubeus, 1475.

⁸⁴ GUILLELMUS DURANTIS [anomenat *Speculator*], *Speculum iudiciale*.

⁸⁵ PETRUS DE ANCARANO, *Lectura in Sextum*.